

CZU: 340.115:343.231

CARACTERUL CONSOLIDAT AL NOȚIUNII DE LEGĂTURĂ CAUZALĂ ÎN DREPTUL PENAL

Igor CIOBANU, Narciza NEDELUCU

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul articol ne-am propus scopul de a soluționa întrebarea dacă noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter asociat sau consolidat (de altfel, o întrebare actuală în diverse izvoare de specialitate), în încercarea de a stabili importanța și sensurile noțiunilor de bază ale determinismului cauzal. În această privință, nu putem afirma că noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal este una asociată: legătura cauzală s-a consolidat și s-a impus foarte serios în dreptul penal, a obținut trăsături proprii de drept penal în ce privește sensul și nicidecum, în literatura de specialitate, nu a fost examinată fără a fi luată în considerare importanța termenilor și noțiunilor specifice dreptului penal. Construcția teoretică a legăturii cauzale este formulată anume în normele de drept penal cu referire la diferite componente de infracțiune. În așa fel, ar fi corect să menționăm că ideea general filosofică și general rațională a cauzalității este inclusă în ciclul juridic nu în mod mecanic, ci cu luarea în considerare a anumitor noțiuni specifice dreptului penal; legătura cauzală în dreptul penal a obținut un conținut juridic propriu, fiind expusă într-un limbaj științific specific dreptului penal, nu însă într-un limbaj filosofic general. Respectiv, noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter consolidat. În continuare, a fost combătută argumentativ ideea că știința dreptului penal trebuie să aplice noțiunea filosofică a legăturii cauzale și au fost înaintate argumente în favoarea atribuirii acestei noțiuni a unui caracter voluntar, care o va face să corespundă cerințelor speciale ale dreptului penal. Cu toate acestea, semnele și particularitățile legăturii cauzale stabilite în filosofie au fost dintotdeauna transferate și asupra realităților specifice dreptului penal.

Cuvinte-cheie: legătură cauzală, determinism cauzal, caracter asociat, caracter consolidat, construcție teoretică, componență de infracțiune, elementele infracțiunii.

THE CONSOLIDATED CHARACTER OF THE CONCEPT OF CAUSAL LINK IN THE PENAL LAW

This article aims at eliminating the existing uncertainties as to whether the concept of causal link in the Penal law has an associated or a consolidated character, as in fact, this is a topical question within various relevant specialized sources, in trying to determine the importance and meaning of the basic notions correlated to the causal determinism. In this regard, we cannot say that the concept of causal link in the Penal law is an associated one: the causal link strengthened and imposed itself in the Penal law considerably and it obtained distinctive conceptual characteristics and it never, within specialized literature, has been examined without being referred to through the terms and concepts specific to the Penal law. We find the theoretical construction of the causal link within the provisions of the Penal law on the various components of the offence. So, it would be fair to note that the general philosophical and general rational ideas of causality are included in the cycle of law not mechanically, but with taking into account the certain terms and concepts specific to the Penal law; the causal link in the Penal law acquired its own legal content, displayed in a scientific language specific to the Penal law and not throughout a general philosophical language. Accordingly, the concept of causal link in the Penal law has a consolidated character. Furthermore, was countered through arguments the idea noticing that the science of Penal law must apply the philosophical conceptualization of the causal link and was pleaded instead in favor of conferring the concept a more voluntary character, which will make it correspond to the specific requirements of Penal law. However, the signs and peculiarities of the causal link established in the field of philosophy have been always transferred also to the specific realities of the Penal law.

Keywords: causal link, causal determinism, associated character, consolidated character, theoretical construction, composition of the offence, elements of the offence.

Introducere

După ce au fost expuse, în diverse izvoare de specialitate, importanța și sensurile noțiunilor de bază ale determinismului cauzal, care sunt utilizate în sfera „câmpului” obiectului dreptului penal și după ce aceste noțiuni „au fost traduse în limba dreptului penal”, a devenit posibilă soluționarea întrebării referitoare la faptul dacă noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter asociat sau consolidat.

Nu putem afirma că noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal rămâne a fi una asociată: ea s-a consolidat și s-a impus foarte serios în dreptul penal, a obținut trăsături proprii de drept penal în ce privește sensul și nicidecum, în literatura de specialitate, ea nu a fost examinată fără a fi luată în considerare importanța ter-

menilor și noțiunilor specifice dreptului penal. Cauzalitatea constituie o categorie metodologică generală; mecanismul cauzării empirice ține de obiectul de studiu al diverselor științe naturale; construcția teoretică a legăturii cauzale este formulată anume în normele de drept penal cu referire la diferite componente de infracțiune. Astfel, ar fi corect să menționăm că ideea general filosofică și general rațională a cauzalității este inclusă în ciclul juridic nu în mod mecanic, ci cu luarea în considerare a anumitor noțiuni specifice dreptului penal; legătura cauzală în dreptul penal a obținut un conținut juridic propriu, fiind expusă într-un limbaj științific specific dreptului penal, nu însă într-un limbaj filosofic general. Respectiv, noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter consolidat [1].

Divizarea legăturii cauzale în dependență de obiectul de studiu al diferitelor discipline, precum și recunoașterea caracterului consolidat al noțiunii de legătură cauzală în dreptul penal ne permite să soluționăm întrebarea formulată în modul următor: „Trebuie oare ca știința dreptului penal să aplice noțiunea filosofică a legăturii cauzale sau poate atribui acestei noțiuni un caracter voluntar, samavolnic, care o va face să corespundă cerințelor speciale ale dreptului penal?” [2].

Răspunzând la această întrebare, vom menționa, în primul rând, că o definiție filosofică unică a noțiunii de *legătură cauzală* nu există. Invocând în calitate de temelie, premisă „noțiunea de legătură cauzală fixată în filosofie”, cercetătorul, dacă nu face trimitere la careva doctrine filosofice concrete, atribuie el singur, în mod involuntar, acestei noțiuni un anumit conținut și o anumită esență. Mai mult ca atât, după cum menționează (în viziunea noastră, corect) М.Бунге, „nicio școală filosofică, nicio dată nu a prezentat, măcar pentru o perioadă scurtă de timp, o soluționare reușită a problemei determinismului... Pe de altă parte, în lucrările reprezentanților diferitelor curente contemporane ale științei filosofice și ai ontologiei pot fi depistate, într-o formă incompletă, izolată, elementele necesare pentru aprecierea științifică contemporană a determinismului și a determinării” [3]. Т.В. Церетели menționează că majoritatea savanților criminaliști (în special, din statele occidentale) recunosc definiția filosofică a cauzei, formulată de pozitivistul englez D.Mille, ca fiind unica corectă: „... Din punct de vedere filosofic, cauza este totalitatea condițiilor pozitive și negative ale faptei, evenimentului, fenomenului, luate împreună, întregul cumul al întâmplărilor de gen diferit (contingencies), a căror prezență are ca rezultat generarea efectului” [4]. Această formulare, de fapt ca și definițiile succinte similare ei, nu poate fi recunoscută în calitate de concept filosofic asupra cauzalității: fiind obiect de studiu, determinismul în cadrul conceptelor filosofice se transformă inevitabil într-un sistem extrem de desfășurat. Așa concepte și doctrine sistematice cu referire la legătura cauzală în cadrul filosofiei există o multitudine, uneori situându-se pe poziții antagoniste una față de alta și excluzându-se reciproc.

În pofida acestui fapt, tentative de clasificare a teoriilor penale referitoare la legătura cauzală în baza înrădăcinării lor în filosofie sau în dreptul penal au fost întreprinse. O atare clasificare a fost propusă, de exemplu, de către В.Б. Малинин [5]. Dânsul susține că o foarte mare parte a savanților recunoaște categoria examinată ca având caracter filosofic general. Dacă e să facem referire nemijlocită la autor, acesta consideră că „legea cauzalității în forma sa natural-firească constituie legea generală a naturii și a societății”.

În același timp, semnele și particularitățile legăturii cauzale stabilite în filosofie au fost transferate asupra realităților specifice dreptului penal. Așa au procedat А.Хорн, Р.Хорн, С.В. Познышев, Н.Ф. Кузнецова, С.П. Мокринский, М.С. Гринберг, А.Н. Трайнин elaborând teoriile privind deosebirea cauzelor și condițiilor sau inegalitatea valorică a teoriilor probabilității cauzei și a teoriilor obiective ale legăturii cauzale. În acest sens, incontestabilă este următoarea idee: „Nu există și nici nu pot exista concepte și doctrine speciale despre legătura cauzală în discipline științifice separate. De aceea, și în știința dreptului penal nu poate exista o doctrină specifică, separată. Avem o noțiune unică a legăturii cauzale și numai ea poate fi plasată la temelia construcției legăturii cauzale în cadrul disciplinelor speciale, inclusiv în domeniul dreptului penal. De aici devine absolut clar și evident faptul că și în planul dreptului penal, și în calitatea de cauzalitate în sens filosofic general, aspectul cauzalității constituie o categorie obiectivă” [6].

O altă poziție cu referire la clasificarea făcută de В.Б. Малинин este expusă în lucrările savanților М.И. Ковалев, Н.Д. Сергеевский, А.А. Тер-Акопов ș.a. Așa, de exemplu, în lucrarea lui М.И. Ковалев și Р.Т. Васьков, intitulată *Legătura cauzală în dreptul penal sovietic*, esența legăturii cauzale este examinată și tratată din punctul de vedere al materialismului dialectic: „Chestiunea referitoare la legătura cauzală în dreptul penal urmează a fi soluționată în totalitate și pe deplin în baza conceptului despre cauzalitate”; și în continuare: „Conceptul despre legătura cauzală... este unic pentru toate disciplinele și științele, inclusiv pentru dreptul penal” [7].

Totuși, ca finalitate, conform conceptului general expus în cercetările savanților nominalizați mai sus, „în dreptul penal urmează a fi aplicată nu definiția filosofică generală, firească a cauzalității, ci cea specială, juridică” [8]. La acest din urmă grup de savanți se asociază Tregher și Riumelin (conform viziunii lui T.B. Церетели) [9].

În situația creată, adepții primei concepții susțin că la așa-numita definiție filosofico-generală a legăturii cauzale trebuie adaptate categoriile de drept penal, iar adepții celei de-a doua concepții, de asemenea recunoscând prezența în cadrul legăturii cauzale a unor semne generale, evidențiază drept temelie pentru fundamentarea concepțiilor sale anume categoriile de drept penal. Mai mult ca atât, „elaborând o definiție specifică juridică a cauzei... juriștii fac trimitere la faptul că legea are dreptul de a atribui noțiunilor pe care le utilizează un sens juridic deosebit, neluând în considerare faptul dacă aceste noțiuni sunt utilizate sau nu în același sens în filosofie și în alte științe” [10].

În orice caz, clasificarea teoriilor legăturii cauzale în dreptul penal în baza criteriului nominalizat întâmpină un grad avansat de complexitate: însesi teoriile de drept penal privind legătura cauzală se deosebesc prin multitudinea tezelor, pozițiilor, de fapt ca și teoriile filosofice; mai mult, uneori savanții apelează și la tezele teoriei care neagă existența legăturii cauzale.

Problema privind temeiurile conceptului de legătură cauzală în dreptul penal poate fi relativ ușor soluționabilă cu ajutorul metodologiei expuse.

Legătura cauzală constituie obiectul de studiu al mai multor discipline, însă pentru știința dreptului penal această noțiune are un caracter consolidat. Aceasta ar însemna că semnele inițiale, calitățile legăturii cauzale, cauzele, efectele, metodele de probare a legăturii cauzale – toate acestea constituie temelia determinării cauzale, avându-și rădăcinile implementate adânc în filosofie. În continuare, dreptul penal, utilizând noțiunile specifice determinării cauzale, atribuie acestora anumite sensuri specifice și caracteristice doar dreptului penal. Noțiunea legăturii cauzale, privită ca una consolidată, „apărând și existând în domeniul său, după conținut s-a adaptat la caracteristicile științei juridice, îndeosebi ale practicii juridice, a obținut, spre deosebire de prototipul său, un alt volum, s-a inclus în sistemul noțiunilor juridice, adică a contribuit la formarea obiectului de studiu al disciplinei” [11]. Ar fi incorect să presupunem că dreptul penal de sine stătător a construit categoria *cauzalității*: dreptul penal a împrumutat această categorie din metodologie, care este privită ca un compartiment aparte al filosofiei cu privire la mijloacele și metodele de obținere a cunoștințelor științifice.

Crearea construcției teoretice a legăturii cauzale ca element al laturii obiective în totalitate se include în obiectul dreptului penal, însă construcția teoretică în constituirea sa depinde de faptul în ce mod este reprezentată în cadrul metodologiei categoria cauzalității. Mecanismul cauzării empirice de asemenea nu se include în obiectul dreptului penal, deoarece în cazul soluționării întrebării cu privire la existența legăturii cauzale între anumite fapte, evenimente și fenomene concrete sunt utilizate datele obținute din domeniul științelor naturale, incluse în sfera unui proces penal în baza concluziilor și rapoartelor de expertiză judiciară. Și, în sfârșit, construcția teoretică a legăturii cauzale într-un mod predeterminat corelează cu mecanismul cauzării empirice, adică permite a stabili în cadrul procesului de aplicare a dreptului dacă este necesară incriminarea, adică imputarea în vinovăția persoanei a existenței legăturii cauzale, sau, altfel spus, dacă subiectul este supus răspunderii din punctul de vedere al legii penale.

Mai mult ca atât, deosebirea consecutivă a categoriei cauzalității, a construcției teoretice a legăturii cauzale și a mecanismului cauzării empirice permite a cerceta rezultativ propunerea de a se dezice de construcția generală a legăturii cauzale pentru toate componentele de infracțiune și „a examina legătura cauzală ca fiind element al unei componente concrete, care se deosebește de celelalte legături cauzale din cadrul altor componente”. Această propunere a savanților criminaliști occidentali, printre care E.Beling și K.Enghiș, este susținută și de savantul М.Д. Шаргородский [12]. În general, examinând istoricul chestiunii cu privire la legătura cauzală în dreptul penal, М.Д. Шаргородский menționează că „inițial, întrebarea cu privire la legătura cauzală era prevăzută în legislație, fiind legată de anumite componente de infracțiune, și era prevăzută în Partea Specială a legii penale doar în cazul infracțiunilor de omor” (ca, de exemplu, Codul penal al Bavariei din 1813, art.144; Regulamentul militar al lui Petru I, art.154). În continuare, această chestiune „a fost examinată de către teoria dreptului penal în calitate de entitate a Părții Generale a dreptului penal, majoritatea autorilor considerând că, deși s-ar părea că este imposibil a constitui o doctrină despre legătura cauzală în dreptul penal în baza conceptului general filosofic despre cauzalitate, totuși dreptul penal își poate cristaliza o construcție a sa a legăturii cauzale, comună și aplicabilă tuturor componentelor de infracțiune” [13].

Astfel, avem diferite modalități și posibilități de a determina construcția teoretică a legăturii cauzale în dreptul penal. În particular, М.Д. Шаргородский atenționează asupra a două modalități:

1) crearea, în măsură suficientă și necesară, a unei construcții speciale de drept penal a legăturii cauzale în cadrul Părții Generale a dreptului penal și, în special, în teoria și doctrina dreptului penal;

2) includerea mențiunilor cu privire la legătura cauzală în cadrul articolelor din Partea Specială a legii penale.

În dreptul penal contemporan al Republicii Moldova a fost aleasă prima variantă, adică în cazul examinării întrebărilor generale ce țin de dreptul penal, în particular privind latura obiectivă a componenței de infracțiune, este examinată și chestiunea cu referire la legătura cauzală. În ce privește a doua modalitate, fixarea în cadrul dispozițiilor articolelor din Partea Specială a legii penale a regulilor cauzalității cu referire la anumite componențe concrete se prezintă a fi o cale nici pe departe corectă de soluționare a problemei: fixarea normativă a chestiunilor și problemelor cauzalității este, în mod evident, practic imposibilă.

În același timp, există încă o modalitate de a soluționa problemele privind legătura cauzală în dreptul penal, destul de aplicabilă și rezultativă: s-a dovedit a fi destul de posibilă elaborarea unei definiții consolidate a legăturii cauzale în dreptul penal fundamentată pe calitățile și particularitățile categoriei cauzalității și a noțiunilor specifice dreptului penal. Totodată, este rațional ca investigarea legăturii cauzale în dreptul penal să nu se limiteze la aceasta, ci să fie examinate anumite chestiuni ale construcției teoretice a legăturii cauzale cu referire la componențele de infracțiune concrete.

Calitățile și trăsăturile generale ale categoriei cauzalității rămân neschimbătoare și în cazul permutării acestora pe tărâmul dreptului penal, în situația în care acestea sunt atribuite componențelor de infracțiune concrete și chiar faptelor infracționale reale. Mecanismul cauzării empirice constituie domeniul de cercetare și al altor științe, de obicei ale naturii, și nu urmează a fi examinat în teoria dreptului penal ca fiind o chestiune proprie doar acestui domeniu. În ceea ce privește construcția teoretică a legăturii cauzale, ar fi cu totul incorect dacă am menționa că această construcție nu dispune de un spectru de particularități în normele legii penale formulate într-un mod diferit. Așa, de exemplu, deosebiri esențiale atestăm între procesele de cauzare a consecințelor prevăzute de diferite articole ale Părții Speciale a legii penale, în primul rând din punctul de vedere al mecanismului cauzării empirice, ceea ce determină deosebirea și în cadrul construcțiilor teoretice ale legăturii cauzale specifice acestor articole. Astfel, în scopul aplicării cât mai rezultative a Codului penal al Republicii Moldova, pentru interpretarea cât mai adecvată a legii penale și perfecționarea acesteia, se recomandă cercetarea minuțioasă a problemei privind particularitățile construcțiilor teoretice ale legăturii cauzale cu referire la diferite componențe de infracțiune, exact în felul în care, studiind în cadrul Părții Generale a dreptului penal teoria referitoare la noțiunea de faptă ca element al laturii obiective, s-a purces la investigarea particularităților faptei în cadrul unei componențe de infracțiune concrete.

Referințe:

1. NEDELICU, N. Unele particularități ale legăturii cauzale în dreptul penal. În: *Legea și Viața*, 2013, nr.1, p.48.
2. ФЕЙЕРАБЕНД, П. *Избранные труды по методологии науки* / Перевод с английского и немецкого А.Л. Никифорова. Общ. ред. И.С. Нарский. Москва: Прогресс, 1986, с.75.
3. БОРОДИН, С.В. Преступления против жизни и здоровья. В: *Курс российского уголовного права. Особенная часть* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Спарк, 2002, с.9.
4. ФЕЙЕРАБЕНД, П. *Op. cit.*, p.75.
5. ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Общественная опасность деяния как универсальная категория уголовного права*. Москва: Юридическая Литература, 1990. с.126-131.
6. ТИМЕЙКО, Г.В. *Общее учение об объективной стороне состава преступления*. Ростов-на-Дону, 1977, с.101.
7. КОВАЛЕВ, М.И. Объективная сторона преступления. В: *Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов* / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова. Москва: НОРМА, 2000, с.8, 36.
8. ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Op. cit.*, p.126.
9. ФЕЙЕРАБЕНД, П. *Op. cit.*, p.46-77.
10. *Ibidem*, p.77.
11. ТАГАНЦЕВ, Н.С. *Русское уголовное право. Часть Общая: Лекции*. Москва, 1994, с.165.
12. ФИЛИМОНОВ, В.Д. *Норма уголовного права*. СПб.: Юридический Центр Пресс, 2004, с.82.
13. *Ibidem*.

Prezentat la 12.05.2016